

ÖZGÜR YAZILIM AKADEMİK YAYINCILIĞIN HİZMETİNDE

İhsan Seddar Kaynar
seddar@gmail.com

Özgür yazılım, üretilen bilginin kamusal olarak paylaşılmasında, çağın değişen yapıyla uyumlu ürünler vererek, bilimin kamusallaşmasına yardımcı oluyor. Bu yazının konusu olan Open Journal Systems (OJS), akademik bir dergiye yazarın ilk taslak yazıyı yazmasından, matbaaya gidişine kadar geçen her sürecin, oluşturulan internet sayfasından yönetilmesi faaliyetini yürüten açık kaynak kodlu bir çözümdür. Bu süreçlerde; makalelerin değerlendirilmesinin kurallara uygun olarak yapılması, hakemlere yazının gönderilmesi, imla hatalarının düzeltilmesi, basım için matbaaya giden derginin mizanpajı,

derginin son halinin bütün yazılarla internetten yayınlanması, dergi sayılarının ciltlenmesi gibi daha birçok aşamadan oluşur. Böylece editöryal sürecin teknik olarak kolaylaştırıldığı gibi derginin de bir web sitesi oluşturulmuş olur.

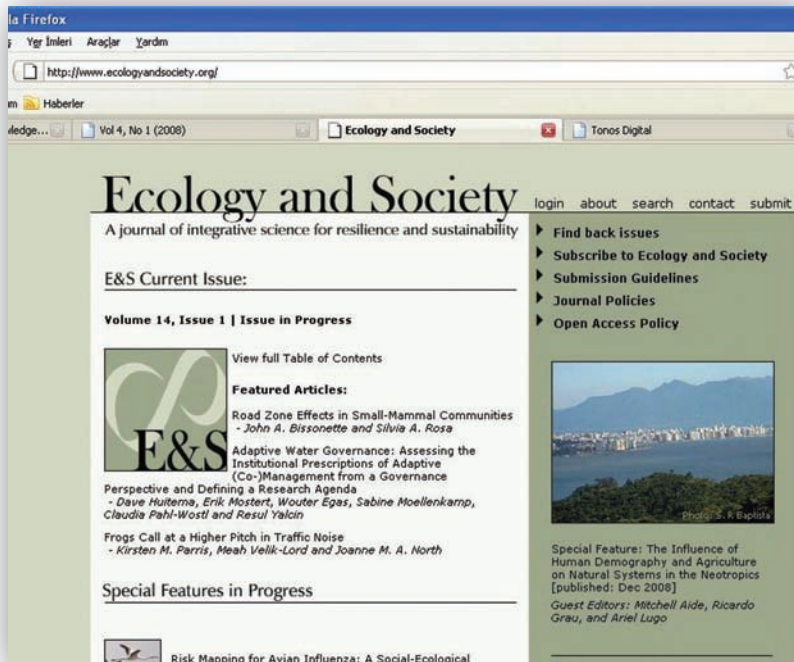
Akademik dergi yayıncılığında son dönemde yıldızı giderek parlayan OJS'nin kullanımı günden güne daha da artmaktadır. Yukarıda saydığımız kolaylıkların yanında dergi yazarları ve hakemleri arasındaki mesafeleri ve iletişim sorunlarını ortadan kaldırması, bu yazılımı daha da cazip hale getiriyor. Bir de dergiyi çıkaran ekibin içe-

riğe yoğunlaşmasına yardımcı olarak; büro nun tutulmasından döşenmesine internet sitesinin oluşturulmasından dizginin yapılmasına, hakemlerle ve diğer yazarlarla iletişim kurulmasına, teknik detaylarda boğulmasını önüyor.

Public Knowledge Project Hakkında

Public Knowledge Project (PKP), British Columbia Üniversitesi, Simon Fraser Üniversitesi ve Stanford Üniversitesi girişimleriyle yürütülen kar amacı gütmeyen bir projedir. Profesör John Willinsky'in girişimiyle 1998 yılında British Columbia Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde kurulmuştur. PKP'nin çatısı altında Open Journal Systems ve Open Conference Systems ile Open Archives Harvester ve Lemon8-XML gibi yazılımlar geliştirilmiştir. Bu yazılımlar akademik kaygılar dahilinde yapılan yayıncılık, dergilerin indekslenmesi, konferanslar ve bilimsel metin yazımında ortak ölçüler geliştirilmesi için kullanılabilir. Dünya genelinde bilgiye erişimi artırmak için üretilen bu yazılımların hepsi özgür yazılımın manifestosu olan Genel Kamu Lisansı (GNU/GPL) ile dağıtılmakta olup, kaynak kodları açıktır ve isteyen herkes onları dilediği gibi kullanabilir.

Genel olarak PKP; bilginin paylaşımı için uygun ortamların geliştirilmesi; akademik ve kamusal araştırmaların kalitesinin artırılması amacıyla başlatı-

lan araştırma ve geliştirme girişimidir. PKP'nin ilgi alanı; geleneksel akademik çevrelerin dışında da bilimsel araştırmaların yapılması ve bunlara da kamunun erişimin nasıl artırılacağıdır. PKP'nin çatısı altında geliştirilen yazılımların GNU/GPL ile lisanslanması da bu felsefeye gayet uygundur.

PKP'nin yazılımlarına ilginin artması, bu yazılımların v2.0 versiyonlarının yayımlandığı 2005 yılından sonralara rastlar. 2006 yılında, OJS'yi kullanan dergi sayısı 400'ü, OCS'yi kullanan konferans sayısı 50'yi, Harvester'ı kullanan organizasyon sayısı 4'ü geçerken, destek forumuna kayıtlı üye sayısı 350'nin üzerindeydi. 2007'de sayılar iki katına çıkarken, 2008 yılında bu sayılar bir kat daha artmıştır.

Open Journal Systems Hakkında

OJS, ilk kez 2002 yılında Kanada'da PKP girişiminin bir parçası olarak geliştirilmeye başlanmıştır. 2002 yılının Kasım ayında OJS 1.0 yayınlanmıştır. Yazılımın 26 Ağustos 2008 tarihinde yayınlanan en son güncel sürümü OJS 2.2.2'dir. PKP'nin web sitesinde yayınlanan bilgiye göre, Ağustos 2008 itibarıyla dünya genelinde akademik dergilerin 1923 tanesi OJS kullanıyor, bu rakam 2000'in üzerine çıkmıştır ve her geçen günde artmaktadır.

OJS, dergilerin editöryal yönetimi, yayına hazırlığı ve özellikle internetten yayını için geliştirilmiş, açık kaynak kodlu bir yazılımdır. OJS, derginin yayınlanması sürecinin her aşamasına yardımcı olur. Böylelikle derginin oluşturulmasında teknik altyapı süreçleri için harcanan süre azalmakta, derginin içeriklendirilmesi ve daha kaliteli bir yayın oluşturulmasına daha çok vakit ayrılabilir.

OJS, dergi yayıncılığının bilimsel ve genel kalitesini artırmak, derginin oluşum sürecini şeffaflaştırmak; dergi için harcanan zamanı, enerjiyi, büro

faaliyetlerini ve maliyetlerini azaltmak için dizayn edilmiştir.

OJS, internetten ücretsiz olarak indirildikten sonra istenilen bir sunucuya kurularak kısa bir süre içinde dergi yayına hazırlanabilir. Bir sunucuya OJS kurarak aynı yerden birden çok derginin yönetilmesi ve yayınlanması da sağlanabilir. Aynı site içinde her derginin farklı teması, görünümü ve yapısı olabilir. OJS ile bir kişi hem siteyi, hem dergiyi yönetip, tüm editöryal süreci sürdürebilir. Ya da uluslararası bir çok bölüm editörünün görev aldığı, geniş kadrolu dergilerin çıkarılmasını da sağlayabilir.

OJS'nin Ana Özellikleri

1. OJS yerel olarak kurulabilir ve kontrol edilebilir.
2. Editörler ihtiyaçlar doğrultusunda dergiyi yapılandırıp, her türlü ayarı yapabilir.

3. Bütün içerik online girilip yönetilebilir.

4. Gecikmeli açık erişim seçenekleri ve abonelik modülü mevcuttur.

5. Dünyadaki diğer sistemlere içeriğiniz kapsamlı olarak indekslenir.

6. Editör seçimli ve alan tabanlı içerik okuma araçları mevcuttur.

7. E-mail ile bildirim ve okuyucular yorum yapabilir.

8. Tamamen bağlama duyarlı (context-sensitive) online yardım ve destek mevcuttur.

9. Ödeme modülü ile dergi ücreti kabul edilebilir.

Yazılımın Geliştirilmesinde Kullanılan Teknolojiler

- **Object Oriented PHP:** OJS 2.x nesne yönelimli PHP kullanılarak yazılmıştır. Böylece benzer işlemler için sık sık tekrarlanan kodlarla yaratılan kod kirliliğinin önüne geçilmiş ve kullanılan "sınıf"larla

yüksek performans elde edilmiştir. Bu haliyle yazılımın kodları geliştirilmeye açıktır.

- **Smarty Template System:** PHP için geliştirilmiş hızlı, kolay kullanılabilir ve öğrenilebilir bir tema motorudur. Böylece derginiz için kolayca farklı bir tema üreterek, varsayılan olarak gelen temayı da değiştirebilirsiniz.

- **ADODB:** Bilgiler SQL veritabanında ADODB yardımıyla saklanıyor. ADOdb ise PHP için veritabanı soyutlama kütüphanesidir (Python için de yazılmış bir versiyonu da vardır).

Tavsiye Edilen Sunucu Yapısı

- PHP desteği (4.2.x ve sonraki sürümler)
- MySQL (3.23 ve sonraki sürümler) veya PostgreSQL (7.1 ve sonraki sürümler)
- Apache (1.3.2x ve sonraki sürümler), Apache 2 (2.0.4x ve sonraki sürümler) veya Microsoft IIS 6 (PHP 5.x ve sonraki sürümler)
- Linux, BSD, Solaris, Mac OS X, Windows işletim sistemleri

Dil Desteği

OJS, çok dilli bir sistem olarak oluşturulmuştur. İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Portekizce, Rusça, İspanyolca ve Türkçe'den oluşan sekiz dilde tam çevirisi olan OJS'nin, aralarında Arapça, Katalanca, Çince, Hırvatça, Farsça, Hintçe, Japonca, Norveççe, Tai Dili, Vietnamca olan on dile çevirilmesi de sürmektedir. Çeviriler, OJS Kullanıcı Topluluğu tarafından yapılmaktadır.

Kurulum

Yaklaşık olarak 5.5 megabayt (MB) büyüklüğünde olan OJS yazılımının son sürümü PKP'nin web sitesinde http://pkp.sfu.ca/ojs_download adresinden indirilebilir. Sıkıştırılmış dosya açılıp, sürücüyü yüklediğinde 30 MB'lik bir alan işgal ediyor.

Kurulum adımları izlenerek web'den yayın yapan bir dergi oluşturuluyor ve bazı özelleştirmeler yapılarak aslında bir web sitesi hazırlanmış oluyor. Böylece yazarlar çalışmalarını siteye yükleyerek, internet erişimi olan her yerden yazının değerlendirme sürecini

de başlatmış oluyor. Birden çok editörün, farklı farklı yerlerden, aynı andan aynı çalışmaya erişmesi de mümkün oluyor. Aslında OJS ile kurulan web sitesi, dergi için sanal bir büro olarak çalışıyor: Yazarların çalışmalarını teslim etmesinden derginin oluşturulmasına kadar toplamda beş adımdan oluşan editöryal süreci; bu süreçleri yönetecek olan farklı yetki ve görevlere sahip aktörlerin çalışmalarını düzenliyor.

Editöryal Süreç

Makalenin teslim edilmesinden derginin oluşturulmasına kadar toplamda beş adımdan oluşan editöryal süreç, bir ya da birden çok editör tarafından yönetilebilir.

1. Submissions Queue (Başvuru Kuyruğu): Bu kuyruğa eklenen yeni başvurular bir veya bir kaç editöre yönlendirilir. Öğeler burada bir editöre atanır.

2. Submission Review (Başvuru Değerlendirmesi): Başvurular meslektaş görüşünden geçip, editör kararı verilir. Öğeler gözden geçirilir

3. Başvurunun Yayına Hazırlanması: Yazılar sayfa düzeni, mizanpaj ve prova dizgi kontrolü basamaklarından geçerek düzenlenir. Öğeler düzeltilir, sayfaya yerleştirilir yani mizanpaj yapılır.

4. Scheduling Queue: Makaleler yayınlanacağı bir sayı (issue) atanır.

5. Table of Contents (İçindekiler Sayfası): Yayınlanmak üzere seçilmiş makaleler sıralanır ve dergi sayısı yayınlanır.

Editöryal Roller

Dergi Yöneticisi: Dergiyi kurar, ayarlarını yapar ve görevlileri atar. Dergiye yeni bölüm ekleyebilir, kullanılan e-posta şablonlarını geliştirebilir, Okuma Araçları için ayarları yapabilir, sistemin oluşturduğu dergi istatistikleri sonuçlarını görebilir.

Editör: Baştan sona tüm editöryal süreci izler, başvuruları değerlendirme ve yayına hazırlık için bölüm editörlerine yönlendirir, yayına hazır makaleleri derleyip yayınlanacak sayıyı hazırlayıp, yayına verir.

Bölüm Editörü: Kendisine yönlendirilen başvuruların değerlendirilmesini ve yayına hazırlık sürecini yürütür.

Sayfa Düzenleyici: Sayfa düzenleyici kabul edilen yazıların dilbilgisi hatalarını, açıklığını, derginin bibliyografik stilini; sayfa düzeni özellikleri gibi konularda yazar ile birlikte çalışarak, mizanpajcıya teslim edilecek sayfa düzenini geliştirir. Makale temiz kopyadan dergide yayınlanacak son halini alır. Bazı dergilerde bir editör veya bölüm editörü bu görevi yürütür.

Mizanpajcı: Makaleyi sitede yayınlamak üzere HTML, PDF, PS gibi dosya biçimlerine çevirerek, derginin görünüm özelliklerini uygun biçime getirir. Prova dizgiyi oluşturur. OJS'de, başvuruyu, yayınlanacak dosyaya çeviren ek özellikler yoktur. Genel olarak içerik yönetim sistemlerinin büyük bir kısmı sitede yayınlanan metni farklı dosya çeşitlerine otomatik olarak dönüştürebilirken, OJS kullanımında makale metnini PDF, HTML gibi formatlara dönüştürmek için bilgisayarımızda kurulu üçüncü parti yazılımlara ihtiyacımız vardır.

Prova Dizgi Okuyucu: Prova dizgileri yazım hataları ve biçim hataları olmasını için kontrol eder. Yazar ve prova dizgi okuyucu prova dizgideki yazım hatalarını, biçimlendirme hatalarını mizanpajcıya bildirerek düzeltmesini sağlarlar.

Hakem: Hakem bir başvuruyu değerlendirmek üzere bölüm editörü tarafından seçilir. Hakemlerden dergi sitesini kullanarak başvuruyu değerlendirmeleri istenir, ancak bazı dergiler yazıyı e-posta ekinde göndererek de değerlendirme isteyebilirler. Hakemler editörler ve yazarlar için istenilen elektronik dosyaları siteye

yükleyebilirler. Dergi politikalarına uygun ise, hakemler editörler tarafından puanlanarak, hakem havuzu izlenebilir.

Yazar: Yazarlar dergi sitesini kullanarak üye olabilir ve yazılarını doğrudan gönderebilirler. Yazarlardan yazılarını yüklemeleri ve dizin işlemleri için kullanılacak üst verileri (metadata) girmeleri beklenmektedir. Yazarlar yazı dışında ayrıntılı resimler, veri setleri, deney araçları gibi yazı ile ilgili ek dosyalar da yükleyebilirler, bu dosyalar yazıyı zenginleştirdiği gibi çalışmaların meslektaşlar ile tüm açıklığıyla paylaşılmasını kolaylaştırır. Yazarlar yazının editöryal süreçte hangi basamakta olduğunu izleyebilirler, basıma hazırlıkta sayfa düzeni ve prova baskınının kontrolüne katılırlar.

Okuyucu: Okuyucu olarak abonelik gerektiren dergilerde abone olanlar, açık erişimli dergilerde ise siteye okuyucu olarak üye olmuş kişiler anılmaktadır. Üye olan okuyuculara her yeni sayı çıktığında derginin içerdekiler sayfasını içeren bir e-posta gönderilebilir.

Abonelik Yöneticisi: Abonelik yöneticisi derginin abonelik tiplerini ve abonelik işlemlerini yürütür.

Okuma Araçları (Reading Tools)

Okuma Araçları, bir yorumlama, değerlendirme ve okunanların araştırılması kullanımı bağlamının oluşmasında hem tecrübeli hem de tecrübesiz okuyuculara yardımcı olmayı amaçlar. Okuma Araçları, yazarla iletişim kurulması, diğer okuyucularla paylaşım sağlama gibi ve ilgili forumlara katılma imkanı sunar.

Site İçi "Arama ve Tarama"

Site içinde tüm metni hem HTML hem de PDF olarak arayabildiği gibi; yazara, başlığa, özete ve dizin terimlerine göre de arama yapılabilir.

Eklentiler (Plugins)

Topluluk tabanlı bütün projelerde olduğu gibi OJS'de de ana yapıdaki kodlara dokunmadan geliştirilip sisteme entegre edilebilen eklenti mimarisi de mevcuttur. Google Scholar ve PubMed Central indeksleme, yeni eklenen içeriğin kolaylıkla takip edilmesini sağlayan RSS/Atom beslemesi, istatistik tutma bunlardan bazılarıdır.

Multimedia Desteği

Web 2.0 araçları kullanılarak Blip (<http://blip.tv>), Slideshare (<http://www.slideshare.net>) ve Houndbite (<http://www.houndbite.com>), OJS ile kurulan siteye doğrudan video sunuş ve ses dosyaları yerleştirilebilir. Ya da basit html dosyaları hazırlayarak da, bunları OJS kodlarına eklenmesi sağlanabilir.

Kaynakça Notu: OJS'nin İnternet sitesinde çok sayıda yardımcı doküman bulunmaktadır. Bu yazı için PKP'nin web sitesindeki yazılardan, OJS yardım dosyasından ve özellikle John Willinsky'nin "Open Journal Systems: An Example of Open Source Software for Journal Management and Publishing" başlıklı makalesinden yararlanılmıştır. OJS kullanımında sürekli başvurulabilecek bir kaynak olarak ön plana çıkan "OJS in an Hour" başlıklı doküman, OJS kullanımında her adımın resimli bir şekilde detaylı açıklamasını içermektedir.

Bağlantılar

PKP: <http://pkp.sfu.ca>

OJS: <http://pkp.sfu.ca/ojs>

Destek Forumu: <http://pkp.sfu.ca/support/forum/>

ADOdb: <http://adodb.sourceforge.net/>

Smarty Template Engine. <http://www.smarty.net/> ◀